

Parashat Bereshit **Returning to Eden** **Rabbi Shai Finkelstein**

בראשית פרק ג פסוקים כב-כד

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יְדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם: וַיִּשְׁלַחֵהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֶּן־עֵדֶן לְעַבְדֹת אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: וַיִּגְרֹשׁ אֶת־הָאָדָם וַיִּשְׁכֶּן מִקֶּדֶם לְגֶן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרִבִּים וְאֵת לֶחֶט הַחֲרִב הַמְתֵּה־פֶכֶת לְשֹׁמֵר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:

לקח טוב בראשית פרשת בראשית פרק ג פסוק כב

פן ישלח ידו. לא ישלח ידו, כמו פן תאמר בלבבך (שם ז יז), ולא שהוא מי שמפחד פן ישלח ידו אלא דבר ברור הוא, לא ישלח ידו לאכול מעץ החיים להיות חי לעולם.

רמב"ן פרק ג פסוק

ועתה פן ישלח ידו - רצה הקדוש ברוך הוא שתתקיים גזירתו במיתת האדם, ואם יאכל מעץ החיים שנברא לתת לאוכליו חיי עולם תבטל הגזרה, או שלא ימות כלל, או שלא יבא יומו בעת הנגזר עליו ועל תולדותיו. והנה עתה שהיתה לו בחירה שמר העץ הזה ממנו, כי מתחילה לא היה עושה אלא מה שיצווה, ולא אכל ממנו כי לא היה צריך.

רד"ק פרק ג פסוק כב

ועתה פן ישלח ידו - והנה מתחילה לא מנעהו מעץ החיים, אבל צוהו לאכול ממנו, כמו שפרשנו, כי הוא בכלל כל עצי הגן, וכל זמן שיאכל מעץ החיים יאריך חיותו עד שיחיה שנים ארוכות יותר ממה שחיה, אבל בעברו על מצות האל ואכל מהעץ אשר מנעהו ממנו היה עונשו המיתה טרם זמן הנגזר לו מתחלה, לפיכך לא רצה שישאר בגן פן ישלח ידו ולקח ויאכל גם מעץ החיים כמו שאכל מעץ הדעת ויחיה זמן רב, כי כן טבע פרי העץ ההוא לחזק טבע האדם ולהאריך חייו, וכיון שעבר על המצוה יקבל ענשו לקצור ימיו וראוי לגרשו מן הגן בעבור זה כדי שלא יאכל מעץ החיים.

נצי"ב פרק ג פסוק כב

הן האדם וגו'. א"א לומר דכל הענין שנשלח האדם מגן עדן הוא משום שלא יאכל מעץ החיים, שהרי גם בלא זה החשש היה ההכרח שיצא לעבוד את האדמה מחמת הקללה, אלא כך הדבר, שחש הקדוש ברוך הוא שלא יתפוס בדרך הלכו ממקום שישב באותה שעה בין עצי הגן עד פתח הגן עדן, איזה פרי או עלה מעץ החיים.

רד"ק פרק ג פסוק כב

כדי שהאדם העשוי לחטוא, לא ינציח בקרבו את הנטיה השלילית ויעשה על ידי כך את החטא לבלתי ניתן לביטול, היה צריך למנוע ממנו לאכול מעץ החיים. המות הוא עתה בשביל האדם מעין סם־מרפא, שכן גואל הוא אותו מן החטא ומביאו לחיי הנצח. ומאידך גיסא היה גם צריך לקיים את אזהרתו 'ית' אשר הודיעה מראש, על המות כתוצאה מאכילה מעץ הדעת.

בראשית פרק ג פסוק כד

וַיִּגְרֹשׁ אֶת־הָאָדָם וַיִּשְׁכֶּן מִקֶּדֶם לְגִן־עֵדֶן אֶת־הַפְּרִיִּים וְאֵת הַחֵרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:

רש"י הירש בראשית פרשת בראשית פרק ג פסוק כד

לשמור את דרך עץ החיים. אפשר לפרש בשני אופנים: לשמור את דרך עץ החיים, - לבל ימצאנה האדם; או: לשמור עליה, לבל תאבד מן האדם, ולמען ישוב אליה בעתיד. רמזים מדברי חז"ל מטים כלשון אחרון (ילקוט שמעוני ג, לד). בכל מקום הכרובים הם מרכבה לשכינה, המתגלה לאדם ומתערבת בהליכותיו. כרובים שומרים את "עץ החיים" שבמקדש,

שהוא גן עדן בזעיר אנפין, - כדרך שהם שומרים כאן על דרך עץ החיים, לבל תאבד מן האדם. כרובים רקומים ביריעות, מאחורי קרשי המשכן, והם רומזים: "הנה זה עומד אחר כתלנו" (שיר השירים ב, ט); אף הם מרכבה לשכינה, "מלאכיו אשר יצוה לשמרנו בכל דרכינו".

והנה, מסורת היא בידי רבותינו, שדמות הכרובים כדמות נער: "כרביא"; ומאידך, דמות יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד (חגיגה יג ע"ב, חולין צא ע"ב). נראה אפוא, שהכרובים מסמלים את האידיאל של כלל האנושות - כמרכבה לכבוד השכינה. אידיאל זה נתגשם בישראל, שכן הקדוש ברוך הוא "יושב תהלות ישראל" (תהלים כב, ד). והרי הכתוב נוקט "הכרובים", בה"א הידיעה; שכן, כאשר ניתנה תורה לישראל, כבר הכירו את הכרובים מתוך המשכן:

ואת להט החרב המתהפכת. השוה: "צלל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין" (שופטים ז, יג). והנה, אין הוא אומר: "להט של חרב מתהפכת", אלא: "ואת להט החרב המתהפכת". נראה אפוא, שהחרב מסמלת את הסבל הסוציאלי, שהוא גלגל חוזר בעולם. לשוא יילחם בו האדם; בכוחות עצמו לא יתגבר על הסבל. וכך, הכרובים והחרב מסמלים את שני היסודות, השומרים לאדם את דרך עץ החיים. היסוד האחד הוא החרב המתהפכת: הסבל והצער והזעזועים הגדולים, המתרגשים ובאים כגלגל חוזר. מיד עם סיום תקופת גן עדן החלה ההיסטוריה רווית הדמים, - והיא פותחת ברצח אח. סבל לפרט וסבל לכלל סוללים את הדרך לקראת ההכרה, - שרק אם יפנה האדם כלפי מעלה וישתעבד לאל עליון, ימצא חיי נצח עלי אדמות. תאות החושים ויצר הקניין לא יביאו לאדם חיי נצח ואושר; תמצית כל הליכות הימים היא: הבל! זו משמעות החרב המתהפכת, - השומרת לאדם את דרך עץ החיים. אכן, "דרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ג, כג): ייסורין סוללים את הדרך לחיים. נמצאת אומר: להט החרב המתהפכת היא התוצאה השלילית של ההיסטוריה.

היסוד השני הוא "הכרובים": עקבות ההתגלות של האל אל האדם, אצבע האלהים הרומזת והמעירה, המראה את יד ה' בהליכות ההיסטוריה. הן הן דרכי ההוראה החיובית של ההנהגה האלהית המחנכת את האדם. שניהם כאחד, - החרב והכרובים, הסבל וההתגלות, - שומרים על הדרך אל עץ החיים. וזו משמעות הפסוק בהקשר הכללי של הפרשה: ה' נפרד מן האדם; אך הוא קרא לכרובים ולחרב לשמור לו את הדרך אל עץ החיים.

דרך זו, המוליכה אל עץ החיים, קרויה בתנא דבי אליהו וביקרא רבה (ט, ג): "דרך ארץ"; היא דרך התרבות, דרך החכמה הסוציאלית, - המחנכת את האדם למוסר ולסדר בחייו החברתיים בארץ. וכך שנה ר' ישמעאל בר רב נחמן: "כ"ו דורות קדמה דרך ארץ את התורה, הה"ד לשמור את דרך עץ החיים, דרך זו דרך ארץ ואחר כך עץ החיים זו תורה".

התרבות פותחת את חינוך האדם, ואילו התורה משלימה אותו; שכן התורה מחנכת את האדם השלם. עלה התאנה והחגורה החלו בחינוך האדם; הם הם גילויים ראשונים של תרבות; ותרבות המשועבדת למוסר היא שלב ראשון בתשובה אל ה'. דרך ארץ ותורה ירדו כרוכים בישראל; האדם השלם והיהודי השלם הם זהים בבית ישראל; אך בדרך ההתפתחות של האנושות קודמת התרבות לתורה. החרב והכרובים, - הסבל וההרגשה במציאות אל עליון,

- יביאו את האנושות אל דרך התרבות, המוליכה אל עץ החיים. משום כך, רוח ישראל נוחה מכל תרבות, - ובלבד שהיא מביאה לידי הכרת האמת ולידי עשיית הטוב. אולם, אם התרבות משועבדת לחושניות, רק תגדל על ידי כך ההשחתה.

אך השימוש לרעה בדרך ארץ לא יבטל את ברכת התרבות, שכן "אם אין דרך ארץ אין תורה" (אבות ג). משום כך יחבב היהודי את כל האמת והטוב שבתרבות; בהופעתו יראה כבן תרבות, יפגין שיהדות היא דרגה עליונה של אנושות. אך מאידך: "אם אין תורה אין דרך ארץ"; אם התרבות איננה מביאה לידי תורה, אלא מבקשת למלא את מקומה, הרי אין היא הדרך המוליכה אל עץ החיים, אלא הדרך אל ההשחתה.

מדרש תנאים לדברים (הופמן) דברים פרשת האזינו פרק לב פסוק ד

אל אמונה שהאמין בעולם ובראו.